

Альона Семенова,
молодший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту
правового забезпечення інноваційного
розвитку Національної академії
правових наук України

УДК 349.3: 369.06

Юридична природа права на охорону здоров'я

У ст. 49 Конституції України [1] проголошено право кожної особи на охорону здоров'я, медичну допомогу й медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності. Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Охорона прав людини є механізмом безпосередньої дії охоронних норм права та організаційно-правової діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, установ і посадових осіб, а також громадських об'єднань щодо запобігання порушень прав та обов'язків людини. Визнаючи за кожною людиною певні права і

обов'язки, охороняючи їх, законодавство водночас здійснює і їх захист. Захист прав є об'єктивною необхідністю, тому що всі права, надані особистості і не забезпечені необхідними засобами захисту у випадку їх порушення, є лише декларативними правами. Якщо охорона прав і свобод людини здійснюється з метою запобігання можливості їх порушення, то захист від скоєного правопорушення сприяє їх відновленню і притягненню винної особи до відповідальності. Таким чином, право не тільки охороняє фундаментальні суспільні відносини, а й спрямовано на ліквідацію негативних явищ у суспільстві.

В. Ю. Орехов виділяє наступні характеристики терміну «охорона суб'єктивних прав», як-от: а) може існувати поза межами правовідносин: у вигляді санкції правової норми, що встановлюється, гарантується та охороняється державою; шляхом здійснення відповідних попереджувальних заходів; шляхом профілактичних заходів як держави, так і суспільства (громадянина); б) виникає у результаті здійснення охоронних норм пра-

ва і може супроводжуватися відповідною юрисдикційною діяльністю державних органів (застосування правових санкцій до правопорушника). Натомість термін «захист суб'єктивних прав» характеризується такими особливостями: а) виникає з моменту порушення суб'єктивних прав, що охороняються державою, і спрямований на виконання обов'язку щодо суб'єкта, права якого порушені; б) існує в межах відповідних правовідносин, пов'язаних із захистом порушеного права і покладання на винну сторону заходів юридичної відповідальності, передбачених санкцією правової норми; в) захист суб'єктивних прав може здійснюватися громадянами в процесі реалізації права у формі виконання, використання та дотримання [2, с. 170, 171].

Виходячи із вищевказаного, притримуємось думки, що охороною здоров'я слід вважати діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, закладів охорони здоров'я, медичних і фармацевтичних працівників, а також громадян, спрямовану на здійснення політичних, правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, наукових, культурних, медичних, лікувально-профілактичних, санітарно-гігієнічних та інших заходів з метою збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я кожної людини, підтримання її працездатності, довголітнього й активного життя, а також недопущення прояву чинників, які негативно впливають на здоров'я.

Шершеневич Г. Ф. робить висновок, що прийняття заходів, які забезпечують життя і здоров'я, особисту і майнову недоторканість кожного, є одним із головних обов'язків держави. Там, де держава не спроможна забезпечити кожному ці прав, «... настає небезпечний для держави момент – у населення може виникнути сумнів в необхідності самої держави» [3, с. 368].

Чітко і послідовно визначивши у розд. II Основ законодавства Украї-

ни про охорону здоров'я [4] права й обов'язки громадян у сфері охорони здоров'я, нормотворець на законодавчому рівні не конкретизував обов'язки держави та її органів у цій царині, обмежившись тільки загальними установками охорона здоров'я – (а) охорона здоров'я – загальний обов'язок суспільства та держави; (б) один з пріоритетних напрямів державної діяльності; (в) держава формує політику охорони здоров'я в Україні та забезпечує її реалізацію.

Так згаданий нормативний документ містить загальний припис, що відбитий у ст. 5 «Охорона здоров'я – загальний обов'язок суспільства та держави», за якою державні, громадські або інші органи, підприємства, установи, організації, посадові особи та громадяни зобов'язані забезпечити пріоритетність охорони здоров'я у власній діяльності, не завдавати шкоди здоров'ю населення і окремих осіб, у межах своєї компетенції надавати допомогу хворим, інвалідам та потерпілим від нещасних випадків, сприяти працівникам органів і закладів охорони здоров'я в їх діяльності, а також виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством про охорону здоров'я.

Далекою від досконалості є і ст. 8 Основ законодавства України про охорону здоров'я, що стосується державного захисту права на охорону здоров'я. Ця норма захист трактує вузько і зосереджується на гарантуванні державою права на безоплатне отримання у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медичної допомоги.

Не отримуємо зрозумілої та повної відповіді на означене питання і у розд. III «Основи організації охорони здоров'я» Основ законодавства України про охорону здоров'я, яка об'єднує норми:

- охорона здоров'я – пріоритетний напрям державної діяльності;
- формування державної політики охорони здоров'я;
- реалізація державної політики охорони здоров'я;

- система стандартів у сфері охорони здоров'я;
- органи охорони здоров'я;
- заклади охорони здоров'я;
- господарська діяльність у сфері охорони здоров'я;
- фінансування охорони здоров'я;
- матеріально-технічне забезпечення охорони здоров'я;
- наукове забезпечення охорони здоров'я;
- податкові та інші пільги в сфері охорони здоров'я;
- державний контроль і нагляд в сфері охорони здоров'я;
- нагляд за додержанням законодавства про охорону здоров'я;
- участь громадськості в охороні здоров'я;
- захист прав пацієнтів.

З метою створення ефективної системи охорони здоров'я та підвищення відповідальності держави та її органів за доступність та якість надання медичної допомоги, вважаємо за необхідне розд. I «Загальна положення» Основ законодавства України про охорону здоров'я доповнити статтею такого змісту:

«Основними обов'язками держави у сфері охорони здоров'я населення є:

- формування засад державної політики у сфері охорони здоров'я;
- визначення правил організації та діяльності системи охорони здоров'я;
- розробка, затвердження і реалізація державних програм у сфері охорони здоров'я;
- фінансування державної системи охорони здоров'я;
- сприяння розвитку закладів охорони здоров'я усіх форм власності та підпорядкування;
- забезпечення доступності своєчасної, якісної і ефективної медичної допомоги;
- збирання, опрацювання й аналіз медичної статистичної інформації;
- нагляд і контроль у сфері охорони здоров'я;

– здійснення міжнародного співробітництва у сфері охорони здоров'я.

- охорона навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки;
- розвиток фізичної культури».

Законодавство України про охорону здоров'я базується на Конституції України і складається з цих Основ законодавства України про охорону здоров'я та інших прийнятих відповідно до них актів законодавства, що регулюють суспільні відносини у сфері охорони здоров'я.

На підставі аналізу чинної законодавчої бази та наукових позицій як у національній, так і зарубіжній літературі, І. Я. Сенюта, обираючи за критерій систематизації – сферу правового регулювання, вважає доречним виділити такі групи законів у сфері охорони здоров'я як-от з питань:

- I) надання медичної допомоги;
- II) правового статусу пацієнтів;
- III) правового статусу медичних і фармацевтичних працівників;
- IV) фінансування охорони здоров'я;
- V) оздоровчо-профілактичної діяльності;
- VI) забезпечення безпечних умов для життєдіяльності;
- VII) організації та управління охороною здоров'я;
- VIII) біоетики [5, с. 62].

До основних завдань законодавства про охорону здоров'я належать:

- забезпечення гарантій прав громадян на охорону здоров'я з боку держави;
- реалізація невід'ємного права громадян на захист і охорону свого здоров'я, життя і здоров'я інших осіб;
- визначення повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування з питань охорони здоров'я громадян;
- правове регулювання діяльності організацій охорони здоров'я незалежно від форм власності у сфері охорони здоров'я;

– визначення прав і обов'язків громадян, окремих груп населення у сфері охорони здоров'я та встановлення гарантій їх дотримання;

– визначення професійних прав, обов'язків і відповідальності медичних працівників, встановлення гарантій їх соціального захисту.

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про охорону здоров'я, то застосовуються правила міжнародного договору (ст. 2 Основ законодавства України про охорону здоров'я). Загалом ця норма відтворює правову установку ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» [6]: «Чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору».

Одним із ключових природних (натуральних) прав людини є право на охорону здоров'я. С. Ю. Десницький вважає, що у загальній системі прав природні права являють собою основу правового становища особи і мають першочергове значення в порівнянні з іншими правами: «Найпершими і найсвятішими законами істини виконавчої є ті, якими захищаються наше здоров'я і життя. Наступними законами після цих визнають слід закони, які оберігають нашу власність і володіння. Останніми

після всіх визнаються закони, якими захищаються наші права персональні і ті, за якими підлягає стягненню те, що за зобов'язанням і обіцянкою нам заборгували ін.» [7, с. 195]. Правонавець робить наступне зауваження стосовно природних прав особи: «Персона в законі розрізняються за натуральним і громадянським становищем. У натуральному становищі людина має природні права користуватися безперешкодно своїм життям, здоров'ям, честю і власністю маєтності. В громадянському становищі має вона інші, набуті права – дворянства, різночинства, міщанства та ін.» [7, с. 161].

Право на охорону здоров'я відноситься до основних прав людини є невідчужуваним і таким, що належить кожній людині від народження. Держава дане право визнає і гарантує.

Право на охорону здоров'я в об'єктивному сенсі – сукупність норм, що регулюють суспільні відносини у сфері охорони здоров'я, які спрямовані на збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я кожної людини, підтримання її працездатності, довголітнього й активного життя, а також недопущення прояву чинників, які негативно впливають на здоров'я.

Право на охорону здоров'я виникає до настання факторів, які негативно позначаються або можуть позначитися в майбутньому на здоров'ї людини. З настанням зазначених факторів, в останньої виникає суб'єктивне право вимагати, від зобов'язаних органів та організацій, а також їх посадових осіб, усунення негативно впливаючих на здоров'ї чинників або надати соціальні блага для реалізації даного права.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята Верхов. Радою України 28.06.1996 р., №254к/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.
2. Шершеневич Г. Ф. Общая теория права / Г. Ф. Шершеневич. – Вып. 1. – М.: Издание Братьев Башмаковых, 1910. – 320 с.
3. Сенюта І. Я. Право людини на охорону здоров'я та його законодавче забезпечення в Україні (загальнотеоретичне дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / І. Я. Сенюта / Львівський нац. ун-т. ім. Івана Франка. – Львів, 2006. – 217 с.
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р., №2801-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – №4. – Ст. 141.
5. Сенюта І. Я. Право людини на охорону здоров'я та його законодавче забезпечення в Україні (загальнотеоретичне дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / І. Я. Сенюта / Львівський нац. ун-т. ім. Івана Франка. – Львів, 2006. – 217 с.
6. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р., № 1906-ІV // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.
7. Десницкий С. Е. Оглавление на книгу I Российских персональных прав «Речи, произнесённые в торжественных собраниях императорского Московского университета русскими профессорами онаго с краткими их жизнеописаниями» / С. Е. Десницкий. – Ч. IV. – М.: Университетская типография, 1819. – 227 с.

Семенова А. В. Юридична природа права на охорону здоров'я.

У статті розглянуто категорію «охорона здоров'я» та досліджено сутність права на охорону здоров'я. Проаналізовано чинне законодавство у цій царині.

Ключові слова: охорона здоров'я, право на охорону здоров'я, права і обов'язки, державна політика, міжнародні стандарти.

Семенова А. В. Юридическая природа права на охрану здоровья.

В статье рассмотрена категория «охрана здоровья» и исследована сущность права на охрану здоровья. Проанализировано действующее законодательство в этой сфере.

Ключевые слова: охрана здоровья, право на охрану здоровья, права и обязанности, государственная политика, международные стандарты.

Semenova A. Legal nature of the right to health protection.

The article considers the category of "health protection" and explores the nature of the right to health protection. Analyzed existing legislation in this area.

Key words: health protection, the right to health protection, rights and duties, government policy, international standards.